

Sæbys første Apoteker og Apotekere.

Ved C. Klitgaard.

(For Understøttelse til Arkivundersøgelser takkes
Carlsbergfondet.)

Sæbys første Apotek.

Som bekendt var det kun ganske enkelte Købstæder, de største, der havde Apotek før Slutningen af 1700-erne, og gaar vi tilbage til Aar 1600, fandtes der i det hele taget kun faa Apoteker her i Landet. For Vendsyssels Vedkommende fik Hjørring Apotek 1794, Frederikshavn (Fladstrand) 1810, Sæby 1815, og Apoteket i Skagen oprettedes først 1904. De øvrige Apoteker i Vendsyssel er ligeledes af forholdsvis sen Oprindelse (efter Aar 1850).

Imidlertid har Sæby i to Perioder, der ligger langt forud for det nuværende Apoteks Oprettelse 1815, haft Apoteker, og om dem skal der her gives nogle Meddelelser.

29. Marts 1611 tog en Tysker Jürgen Heuffelder Borgerskab som Apoteker i Aalborg¹⁾, men i Fastelavn 1614 blev Apoteker Johannes Hoberus Gildebroder i Guds Legems Lav der i Byen²⁾, og da Hoberus, der 27. Juni 1622 fik Bevilling til at drive Apotek i Viborg, alligevel blev i Aalborg til i hvert Fald 1633,

¹⁾ Aalborg Bys Bog 1535—1627.

²⁾ Gildets »Liber vivorum«, Landsarkivet i Viborg. Om Hoberus henvises iøvrigt til Kancelliets Brevbøger 1632.

kunde Heuffelder næppe begaa sig her, og han flyttede da — uvist hvornaar — til Sæby, hvor han drev et uprivilegeret Apotek. Vi ved ikke meget om hans Virksomhed her, men 1630 var han sammen med Købmand Vogn Poulsen i Hjørring og blev da meget ilde beegnet af den noget voldsomme Raadmand Mads Christensen der, som i den Anledning blev tiltalt for Vold¹⁾). Samme Aar ses Heuffelder ogsaa at have solgt Blækpulver til Sejlstrup Slot²⁾), men efter »Kejserkrigen« 1627—29, der medførte megen Forarmelse, var det vist smaat med Apotekernæringen i Sæby, og Heuffelder forlod da Byen, antagelig i Slutningen af 1632. 16. Januar 1633 indstævnedes hans Søn Maximilianus Raadmand Peder Christensen Knivholt og en Del Borgere for Raadhusretten, fordi de uden Dom var inddraget i hans Bo og havde taget hans Gods, og da Raadmanden berettede, at det skete Udlæg var foretaget i Henhold til Raadstueretsdom over Jørgen Apoteker, lod Maximilian 13. Febr. i Raadstueretten fremlægge og læse et tysk Brev, dateret Krastrup 10. Febr. 1633, i hvilket Apotekeren lod Borgmester og Raad vide — i Anledning af Peder Knivholts Stævning — at han kun er at finde paa Krastrup hos den ædle Junker Niels Friis; hans Søn stod ikke længer i hans Tjeneste, og selv havde han ikke noget med Magistraten i Sæby at skaffe eller den med ham, da han ikke længer drev Handel eller Vandel i Sæby³⁾). Man hører derefter ikke mere til Apotekeren udover, at han var død før 1. Febr. 1637. 10. April og 1. Maj 1633 tiltaltes hans i Sæby efterladte Hustru for Betaling for noget Lærred, og 1. Febr. 1637 tiltaltes salig Jørgen Apotekers Arvinger

¹⁾ Hjørring Tingbog 31. Aug. 1630.

²⁾ Sejlstrup Lens Regnsk. 1630/31.

³⁾ Sæby Raadstuepr. 16. Jan. og 13. Febr. 1633.

for 2 Mk. 6 Skill. i kongelig Skat, ligesom hans Enke 13. Novbr. 1639 stævnedes af Byfoged og Tolder Jens Thomsen Rosmus for forfalden Told og Akcise¹⁾. Jørgen Heuffelder, eller Heuffeld, som han skrev sig, var gift med Wibeke Brumkost, der endnu levede i Sæby i 1642, da hun anføres i Kirkens Stolestaderegister.

De havde mindst 2 Børn, nemlig:

1. Jørgen Jørgensen Heuffelder, der kaldes Apoteker og svor sin Borgered i Sæby 14. Septbr. 1636, hvorfor han betalte 2 Sletdlr.²⁾. Da Folk, der var født i Byen, ikke betalte Borgerskabspenge, var Jørgen altsaa født før Faderens Ankomst til Sæby. Han har formodentlig fortsat Apoteket³⁾, men 7. Novbr. 1638 opsagde han — der var Ungkarl — sit Borgerskab, da han ikke længer vilde drive Næring og Købmandskab i Sæby, men han blev dog boende i Byen, hvor han 10. Juli 1639 stod tiltalt for at have gjort »Perlament« (o: Slagsmaal) med Kæmneren og By-svendene. Magistraten tilbød ham at lade Sagen falde mod, at han gav 1000 Tagsten til Kirken, og han maatte derefter vinde Borgerskab igen — dog Kongens Sag uforkrænket. Jørgen tilbød at give 500 Tagsten, men vilde dog ogsaa give 1000, hvis Magistraten ogsaa vilde holde ham fri for Kongesagen. Sagen synes saaledes at have været ret alvorlig; den blev udsat og forekommer ikke senere⁴⁾. Jørgen boede 1642 i Fladstrand og drev Handel med Vin, Salt, Jern, Tobak, Læder, Spillekort m. m. og rejste selv til Lübeck for at handle. (Vennebj. H. Tgb. 13. Nov. 1643).

2. Maximilianus Jørgensen Heuffelder

1) Raadstueprotokollen.

2) a. St.

3) Han kaldes Apoteker.

4) Raadstueprotokollen.

(Højfeldt) var 1633 Borger og Købmand i Sæby, hvor han ejede en Gaard, som han 25. April 1638 pantsatte til Borgmester Hans Nielsen Gram og Hustru for 60 Sldr., som de efter »hans venlige Begæring til sin Nyttes og Brugs Forfremmelse« havde kautioneret for overfor en hollandsk Skipper, som Heuffelder havde købt Specerier og Varer af¹⁾. Hans Gram kom til at betale Pengene, men Max vilde ikke fraflytte sin Gaard, hvorfor Gram 1642 maatte rejse Sag mod ham²⁾. Han synes derefter at have forladt Sæby, da hans Navn ikke forekommer i Stolestaderegistret for nævnte Aar, men 1649 træffes han atter i Sæby. 1651 var han Toldvisitør i Skagen, hvor han endnu levede 1663, men hans senere Skæbne kendes ikke. Han blev gift I 1634 i Sæby med Karen Laursdatter, Stifdatter af Raadmand dør, Peder Mikkelsen Riber, der var gift med Borgmester Søren Christensen Guldsmeds Datter, Maren Sørensdatter, som i et tidligere Ægteskab var Moder til Karen Laursdatter. 1625 havde Karen Proces ved Landstinget angaaende hendes Arv efter Forældrene, og da kom Peder Riber med den sikkert urigtige Oplysning, at hun i de 8 Aar, hun var hjemme (ca. 1600—1608), havde faaet 235 Opleder (o: Chemisetter), og da hun ca. 1608 blev gift første Gang, havde han købt 4 Tønder Øl og for 6 Daler Vin til Bryllupet, og senere havde han yderligere købt alt, hvad der behøvedes dertil saa nær som 5 Fade Øl og 2 Kokroppe og noget Flæsk, som Brudgommen betalte. Hun havde ogsaa faaet et fornemt Udstyr af Gangklæder, Sengeklæder, Sølvtoj m. v., og Raadmanden udtalte yderligere, at hun uden hans Vidende havde faaet 6 Guldrosenobler, 1 Portugaløse,

1) Sæby Tingbog 1638, Bl. 93.

2) a. St. 1642, Bl. 33 og 45.

1 Guldring, 2 Sølvskeer, 1 Sølvstøb paa 20 Lod m. m.¹⁾. Det ses saaledes, at hun var af velstaaende og fornem Familie.

Den Mand, som hun da blev gift med, var Daniel Bastiansen Truttmann, antagelig en Tysker, der var Købmand i Sæby. Han forlod imidlertid Byen 1619—20 efterladende sig en Del Kreditorer samt Hustru og Børn, og 2. Marts 1633 lod Karen Laursdatter ham indstævne for Viborg Landsting angaaende, at han for over 13 Aar siden havde forladt hende med Størstedelen af deres Formue og ikke senere havde ladet høre fra sig, saa hun havde siddet forladt og i største Elendighed med sine mange Børn. Ved Tamperretsdom af 18. Decbr. 1633 blev hun skilt fra Truttmann, der ikke havde ladet høre fra sig, siden han forlod Sæby²⁾, og 1634 ægtede hun derefter Maximilianus Heuffelder, hvis økonomiske Forhold sikkert ikke blev forbedret ved dette Ægteskab, thi skønt hun havde indkaldt Truttmanns Kreditorer til Deling af hans Bo, forinden hun indgik Ægteskab med Heuffelder, fik hun og Heuffelder dog en hel Del Processer med dem³⁾. Karen Laursdatter tituleres af Byskriveren i Sæby som »den ærlige, gudfrygtige, kristelige, fromme, fine og dydige Dannekvinde«⁴⁾, saa hun maa vel have været en god Kvinde.

Hun var født ca. 1592 og blev begravet i Skagen 5. S. i F. 1653, 60 Aar gammel.

Heuffelder ægtede II 21. S. e. Tr. 1654 i Skagen Anne Pedersdatter, med hvem han havde Bør-

1) Viborg Landst. Dombog A. 1625, Bl. 252 ff., jvfr. Vendsysselske Aarbøger 1931, S. 161.

2) Sæby Tingbog 28. Febr. 1638.

3) a. St. 10., 17., 31. Jan., 30. Maj, 20. Juni 1638.

4) a. St. 6. Juni 1638.

nene Jørgen, f. 1656, d. 1658; Gert, f. 1658; Vibeke, f. 1661 og Jørgen, f. 1663.

Sæbys andet Apotek.

Efter at der ikke havde været Apotek siden i 1630erne, da Jørgen Heuffelder nedlagde sit, fordi han ikke kunde eksistere dèr, blev der paany oprettet et saadant i Henhold til kgl. Privilegium af 29. December 1705 til Niels Jensen Krag.

Denne Mand var Søn af en Jens Krag og Sofie Marie . . . , og var muligvis fra Aalborg, hvor han synes at have haft Forbindelser; da han var ugift, flyttede hans Forældre til Sæby med ham, og af andre Paarørende nævnes hans Broder Andreas Krag, der var Købmand i Hamburg, og Broderen Abraham Krag, der 4. Juli 1708 mødte for Niels Krag i Byretten i Sæby.

Niels Krag synes at have forstaaet at vække Tillid til sin Soliditet, skønt den næppe var stor, da han kom til Sæby, thi først laante han 300 Rdl. af den velhavende Sæbypræst og Kromand Melchior Christensen Hjardemaal, der var stor Pengeudlaaner, og da Krag bildte Præsten ind, at han selv havde Penge til Apotekets Indrettelse, forstrakte Hr. Melchior ham med yderligere 230 Rdl. til at købe Varer for og fik derfor 11. Juni 1706 en Panteobligation. 1707 laante Apotekeren yderligere 200 Rdl. af Præsten, hvorfor denne skulde have haft Pant i Guld- og Sølvvarer, som han dog ikke fik, men derimod et Gælds-brev med Sikkerhed i Apotek og Inventar m. v.¹⁾.

Imidlertid gik Apoteket ikke saa godt, som Krag

¹⁾ Sæby Tgb. 1707, Bl. 37 b, 21. Aug. 1709, Bl. 123 b ff.

havde tænkt sig, Næringsforholdene i Sæby var da i stærkt Forfald, og snart begyndte Kreditorerne at falde over ham. 30. Novbr. 1707 stævnedes han for Gæld 11 Rdl., 28. Marts 1707 for 13 Rdl. og 4. April 1708 tiltalte Hr. Melchior ham for 479 Rdl., for hvilket Beløb han fik Udlæg i Krag's Gaard og hans gode Indbo. Krag skulde dog have Lov at bo i Gaarden til Mikkelsdag 1708. Apotekeren havde Forbindelse med flere Firmaer i København, og Storkøbmanden i Aalborg Anders Jensen (Høg) var hans Mellemand ved deres Vekselaaffærer, men da Krag ikke indfrie sine Akcepter, fik Anders Jensen 182 Rdl. tilgode, som han 4. Juli 1708 stævnede ham for. 14. og 15. Aug. 1708 var Anders Jensen i Sæby, og Apotekerens Forhold ordnedes da saaledes, at den velstaaende Farver Jørgen Low i Sæby købte selve Apoteket af Hr. Melchior for 100 Sldl., og Low lod saa af Medlidenhed Krag drive det til videre mod, at han hver Lørdag skulde afgive Indtægten til Købmand (senere Byfoged) Søren Nielsen, der var Søstersøn af Lows Hustru. Denne Ordning skulde vedvare, til de 100 Sldl. var betalt¹⁾. Hr. Melchior tabte dog ikke sit øvrige Tilgodehavende, idet han mod at dække Gælden til Anders Jensen fik udlagt Krag's Gaard, i hvilken Apoteket var, samt en stor Del af Krag's Løsøre for sine Obligationsfordringer. Af Fortegnelsen ses, at der var en Del Apotekerredskaber og Varer, bl. a. 3 Par Brillor, forskellige Maal, Mortere, 1 Skildpadde, 2 Snogepander, den ene med Sølvring om, Vægte, Spateler, Glas o. s. v.

Ordningen blev truffet i Overværelse af Stiftamtmand Peder Rodsteen og Amtmand Arnoldus Dyssel fra Sejlstrup, idet Krag havde faaet udnævnt Kommiss-

¹⁾ Tgb. 22. Aug. 1708, Bl. 74 b.

sarier til at dømme i hans Strid med Præsten og flere¹⁾).

Anders Jensen i Aalborg synes at have næret megen Velvilje for Niels Krag, thi da han ikke kunde ernære sig af Apoteket alene, overlod han efter Kontrakt af 11/6 1708 ham til Forhandling en Del Varer — Vin, Brændevin, Specerier m. m. — for at »conservere« ham. Han skulde betale Varerne maanedsviis til en billig Pris og maatte saa selv have Fortjenesten, men han maatte ikke købe den Slags Varer hos andre. Han fik dem i Konsignation, maatte ikke sammenblende dem med andre Varer, og Anders Jensen skulde have Lov til at efterse Lageret, naar han ønskede²⁾. Efter et halvt Aars Tids Forløb var Krag kommet ca. 50 Rdl. bagud med sine Betalinger til Anders Jensen, og denne tabte da Taalmodigheden med ham og anklagede ham for at have »fordommeret og fortæret« hans Varer, hvorefter Krag 13. Maj 1709 blev dømt til at fyldestgøre Anders Jensens Krav³⁾.

Som foran nævnt skulde Niels Krag flytte sit Apotek ud af Hr. Melchiors Gaard til Mikkelsdag 1708, men det skete ikke, og 9. Januar 1709 sendte Præsten ham derfor Stævningsmænd, der udsagde ham af Gaarden til Paaske 1709, men Krag hævdede, at Hr. Melchior havde lovet ham, at han maatte blive der til Pinsedag, og Krag havde forespurgt Stiftamtmand Rodsteen om, hvor Apoteket skulde flyttes hen, idet Stiftamtmanden havde Apotekerne under sit Tilsyn og vist nu selv ejede Apoteket i Sæby. Rodsteen skrev saa til Præsten og henstillede til ham at lade Krag blive i Huset til Mikkelsdag, saa vilde han garantere for

1) a. St. 29. Aug. 1708, Bl. 75.

2) a. St. 10. Okt. 1708.

3) a. St., Bl. 103 b.

Lejen; i modsat Fald vilde Stiftamtmanden skaffe anden Lejlighed til Apoteket. Paa denne Forespørgsel svarede Præsten ikke, og Rodsteen antog derfor, at Krag kunde blive i Huset til Mikkelsdag¹⁾. Da Hr. Melchior nu pludseligt i Juni vilde have Apoteket flyttet, indhentede Krag Stiftamtmandens Ordre, og 28. Juni gav Rodsteen gennem sin Fuldmægtig i Sæby Farver Jørgen Low Krag Ordre til straks at flytte ud, og han flyttede saa 1. Juli med Apoteket og hele sin Familie²⁾. 10. August kom Krag i Skænderi med Præsten og hans Hustru i Byfoged Søren Niensens Hus, og deraf udviklede sig en ny Retssag, som ret indgaaende belyser hele Forholdet mellem Præsten og Apotekeren, siden Krag kom til Sæby³⁾. Af Akterne ses, at Niels Krag havde kureret paa en fattig Hospitalskvinde i Sæby, der uskyldig var blevet besmittet med Pokker og Franzoser⁴⁾, men han havde ikke kunnet helbrede hende, og hun kom saa under Kvaksalvers Behandling. Da Krag fraflyttede Hr. Melchiors Bygning, blev Apoteket, det vil altsaa sige Inventar og Varer, taget under Forsegling af Øvrigheden, og dermed var Apotekets Tilværelse sluttet.

1707 var Niels Krag saa uheldig, at hans Pige Anne Sofie Andersdatter, født i Arendal, fik et Barn med ham. Hun kom fra ham til Høngaard i Torslev Sogn og var muligt Søster til den »fornemme Matrone« Margrete Andersdatter i Høngaard, hvis Moder var Søster til Anne Hegelund Jespersdatter Haugaard til Ormholt. Det tyder nemlig paa fornem Slægt, at Købmand Thomas Lydersen i Sæby lovede at betale Pi-

¹⁾ a. St. 19. Juni 1709, Bl. 116.

²⁾ a. St., Bl. 119.

³⁾ a. St. 21. Aug. 1709, Bl. 123 b ff.

⁴⁾ Kønssygdom.

gens Lejermaalsbøde¹⁾); Apotekeren kunde ikke betale med andet end et Gældsbevis til Byfogeden.

Om Apoteker Niels Krag vides iøvrigt ikke andet, end at han endnu 1710 opholdt sig i Sæby i stor Armod og havde ikke det, »han kunde hvile paa«, men maatte opholde sig hos andre, som viste ham Barmhjertighed²⁾). Heller ikke kendes hans Forældres Skæbne, men ogsaa de gik i Armod. Moderen pantsatte sit Guld, Sølv og sine Ringe til Farver Jørgen Low, og 29. Febr. 1708 lod den senere Byfoged Søren Nielsen tinglyse et Dokument, i Følge hvilket Jens Krag og Hustru pantsatte til ham en Del Løsøre for 185 Rdl., som han havde laant dem til Indfrielse af en Veksel, som deres Søn Andreas Krag havde udstedt, men ikke kunde betale. Blandt Løsøret var Hat og Laag til en Brændevinspande samt en Destillerkedel, 4 Fyrfade, meget Kobber- og Messingtøj, 2 Dusin Tintallerkener, 9 Tinfade, 1 stort, forgyldt Spejl, 3 Tresorer³⁾ og en Atlaskes Kjole, saa Familien har sikkert kendt bedre Dage, før den kom til Sæby.

¹⁾ Tgb. 15. Aug. 1708, Bl. 74 b.

²⁾ a. St. 19. Marts 1710.

³⁾ Chatoller.